PREMALO DOMAČEGA SODELOVANJA IN ZATO PREMALO RELEVANTN(EJŠ)IH PREDSTAVITEV TUDI NAVZVEN?

Sprachtypologie und Universalienforschung (Language Typology and Universals) LVI/3. Bremen: Akademie Verlag, 2003. 153–322.

S posebnim pripisom, da je poudarek na tipoloških obravnavah slovenščine (Focus on: **Slovenian from a typological perspective**) in da je izdano ob priložnosti Mednarodnega kongresa slavistov v Ljubljani, 15.–21. avgusta 2003. Glavna sourednika sta Janez Orešnik in Donald F. Reindl s številnim mednarodnim uredniškim odborom.

Publikacija, ki sodi med revialne predstavitve slovenščine, naj bi po predstavitvenih komentarjih sodeč imela namen predvsem informirati o slovenskih jezikoslovnih pojavih in na tak način narediti slovensko jezikoslovje dostopnejše zahodnim jezikoslovcem. Merilo za izbor avtorjev objavljenih razprav pa naj bi bila predvidena možnost prispevati nekaj tipološkega o slovenščini – če povzemam po J. Orešniku so tovrstne tipološke dragocenosti slovenščine npr. tonemi, dvojina, glagolski vid, naslonski niz ipd. Končno naj bi bila publikacija tudi nadaljnji izziv domačim slovenistom za publiciranje v tujem jeziku.[1] Čeprav se ob tem kar ne morem znebiti spremnih pomislekov o prestižnosti objavljanja v tujem jeziku (navadno v angleščini) že v nekaterih domačih jezikoslovnih revijah.

Kljub napovedanim dobrim namenom – tipološka predstavitev slovenščine tujcem in spodbuda domačim slovenistom za objavljanje tudi v tujem jeziku – pa publikacija tako v smislu zastopanosti avtorjev kot vsebin ni zaokrožena celota ali v katerem koli smislu krovna, in zato, posledično, tudi ne more biti tipološka predstavitev slovenščine. Načelno pa je za širjenje vedenja o slovenščini vsekakor pozitivna kot ena izmed tematskih številk, ki se s prispevki omejujejo na predstavitev nekaterih jezikoslovnih pojavov v samo enem jeziku. Jasno izkazuje tudi zanimanje tujih jezikoslovcev oz. slovenistov za proučevanje pojavov v slovenščini, povratna informacija za nas – domače sloveniste pa je določeno specializirano, in pogosto zelo iskano, jezikoslovno izrazje v angleščini. Poleg tega sta na koncu vsakega prispevka navedena klasični in elektronski naslov avtorja oz. avtorjev, kar omogoča hitro odzivnost in učinkovit strokovni dialog.

V uvodni predstavitvi obeh sourednikov Janeza Orešnika in Donalda F. Reindla je na kratko in zgolj vzorčno opozorjeno na nekaj kategorialnih lastnosti slovenščine – na »opazno količino« alofonov, pri spolu na področno ohranjeno redkost govorjenja žensk na moškega, predstavljeno je nekaj skladenjskih možnosti izražanja pripadnostnih razmerij (v smislu prave/neprave svojine) tipa *Glava me boli, Janeza boli njegovo okužено levo uho*, kjer je primerjalno z angleško istopomensko povedjo opozorjeno celo na motečo ponovitev istoudeleženskega svojilnega zaimka v okviru iste slovenske povedi, in se hkrati lepo potrjuje prostorska izvornost nepravih svojilnih razmerij tipa *V levi nogi imam krč* ipd. Na kategorijo trpnosti v slovenščini je opozorjeno z različno zloženima povedkoma – enkrat z deležnikom, drugič z morfemom *se*, npr. *Knjiga je bila tiskana v Ljubljani, Knjiga se je tiskala v Ljubljani* (dopušča tudi normativno nesprejeto različico s tožilnikom *Knjigo se je tiskalo v Ljubljani*), nasproti prednostno poudarjenemu splošnovršilskemu vidiku *Tiskalo se je knjigo v Ljubljani* ipd. Opozorjeno je tudi na naslonski niz, v okviru tega tudi na skladenjske avtomatizme, pri stavčnem besednem redu pa na običajno SVO-razvrstitev (subjekt – verb – objekt) z možnimi različicami (S)VO v (*Janez*) *dela doma* ipd.

[1] Publikacijo je 17. 11. 2003 v Lingvističnem krožku (LK) na Filozofski fakulteti predstavil prof. dr. Janez Orešnik kot gostujoči sourednik številke.

Sledi devet razprav avtorjev po abecedni razvrstitvi njihovih priimkov (razprave so pisane v angleščini s slovenskimi izvlečki): Aleksandra Derganc (Ljubljana) – Dvojina v slovenščini (The dual in Slovenian), Stephen M. Dickey (Lawrence, Kansas) – Glagolski vid v slovenščini (Verbal aspect in Slovene), Marija Golden (Ljubljana) – Stava in plezanje naslonk v slovenščini (Clitic placement and clitik climbing in Slovenian), Marc L. Greenberg (Lawrence, Kansas) – Prozodija slovenske besede tipološko (Word prosody in Slovene from a typological perspective), Jadranka Gvozdanović (Mannheim) – Inherentni razvoji in razvoji v stiku, zlasti s keltščino (Slovene from a typological perspective: inherent and contact-induced developments, with particular attention to Celtic), Gašper Ilc in Milena Milojević Sheppard (Ljubljana) – Glagolski premik v slovenščini: primerjalna perspektiva (Verb movement in Slovenian: a comparative perspective), Donald F. Reindl (Bloomington, Indiana) – Zaznamovanost kot merilo nemškega vpliva na sestavniškost slovenskih sklopno tvorjenih številnikov (Markedness as a criterion for establishing German influence in Slovene compound number constituency), Irena Sawicka (Toruń) – Slovensko glasovje v slovanskem kontekstu (Slovene phonetics in the Slavic context), Zuzanna Topolińska (Skopje) – Načini, kako se stavki slovnično prilagajajo: slovenščina med južno- in zahodnoslovanskimi jeziki (Means for grammatical accommodation of finite clauses: Slovenian between South and West Slavic). Kot že rečeno, o avtorjih in vsebinah vse najboljše, oporekati pa je potrebno neke vrste krovnemu mnenju obeh urednikov, da tovrstna kombinacija avtorjev in vsebin ponuja kar najbolj vsestransko predstavitev slovenščine. Za bolj vsestransko in hkrati bolj tipološko predstavitev slovenščine bi bilo namreč potrebno povabiti še nekaj domačih slovenistov in dodati še nekaj temeljnejših razprav, zgrajenih iz lastnih (več)desetletnih raziskovalnih ugotovitev in aktualiziranih z najnovejšimi spoznanji. (Na nekatere pogrešane avtorje in vsebine je konkretneje opozorjeno v nadaljevanju.)

1 Uvodna predstavitev (Janez Orešnik /Ljubljana/ in Donald F. Reindl /Bloomington/, 153–164)

Že takoj na začetku sta poleg najsplošnejših podatkov o Sloveniji kot npr. površina, prebivalstvo, narodni dohodek na prebivalca in družbeno-politična opredelitev oz. usmeritev z jeziko(slo)vnega vidika še posebej poudarjeni tonematika in dvojina kot ohranjeni dragoceni posebnosti. Škoda, da niso, čisto informativno kot drugo, našteti že prvi pisni viri od Brižinskih spomenikov naprej, potem bi se tudi omenjana pisna kontinuiteta slovenščine od srede 16. stoletja in pestra narečna razčlenitev verjetno bolj smiselno razlagali. Pomembno je, da je bralec že na samem začetku publikacije obveščen (z navajano spletno stranjo) o obstoju centra za poučevanje sloveščine kot tujega jezika. V uvodni kratki razvojno-pregledni obravnavi za popolnejšo in korektnejšo predstavitev proučevanja slovenščine manjka oz. ni naštetih kar nekaj relevantnih avtorjev in njihovih del – kronološko gledano, bi bilo med slovnicami potrebno omeniti vsaj še Vodnikovo in Metelkovo slovnico (prvo zaradi poskusov uveljavljanja slovenske jezikoslovne terminologije, drugo pa predvsem zaradi pomensko-skladenjskih obravnav. O razvoju slovenske slovnične in jezikoslovne misli se ne da govoriti tudi brez npr. A. Breznika, R. F. Mikuša, A. Bajca. Med mlajšimi sodobniki J. Toporišiča, ki je s svojim zelo obširnim opusom (temeljnimi deli kot Slovenska slovnica, Nova slovenska skladnja in Enciklopedija slovenskega jezika) vsekakor jezikoslovno opredelil določeno obdobje, pa nikakor ne bi smeli prezreti jezikoslovnega delovanja A. Vidovič Muhe z (dosedaj) dvema monografijama, skladenjskobesedotvorno in leksikalnopomenoslovno, vključno z njenim leksikološko-leksikografskim delom pri omenjanem Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ, 1970–1991), in tudi še nekatere bolj ali manj temeljne jezikoslovne razprave drugih slovenistov; mlajši kolegi imajo npr. tudi specifične izkušnje in spoznanja (ustrezno specifiki slovenščine) z uvajanjem in razvijanjem korpusnega jezikoslovja na slovenskem gradivu. Če je posebej poudarjen glagolski vid, manjka prispevek M. Merše – njene monografije o glagolskem vidu ni niti v bibliografskem delu, zadostuje samo zahvala

S. M. Dickeyja, avtorja prispevka Glagolski vid v slovenščini (Verbal aspect in Slovene) in njegovo navajanje monografije v okvirih svoje razprave; kje so predstavniki slovenske dialektologije kot J. Rigler in T. Logar. Nikakor ne smemo prezreti tudi znatnega jezikoslovnega prispevka k slovenščini drugih nam dobro poznanih jezikoslovcev iz slovanskega sveta, ki bi vsekakor tudi sodili v kontekst mednarodnega uveljavljanja slovenščine, npr. A. H. Vostokov, J. Baudouin de Courtenay, A. A. Šahmatov, N. B. Mečkovska, L. V. Kurkina, N. Mikhailov, O. S. Plotnikova idr. In navsezadnje, ali je informacija o razpoložljivi slovenistični literaturi sploh smiselna, če ima za enega glavnih izhodišč izbor predvsem tistih del oz. razprav, ki slovenščino opisujejo v tujem (pretežno angleškem ali nemškem) metajeziku, in še to samo v določenih revijah?! Tako se precej nepopoln oz. nerelevanten izbor jezikoslovcev in literature že v uvodnem kratkem razvojnem pregledu odraža v bibliografski predstavitvi znanstvenih del o slovenščini (References, 158–164). V uvodni bibliografski predstavitvi (References; več kot polovica navajanih enot (59) je od slovenskih avtorjev), ki je pospremljena z opozorilom, da ni izčrpna predvsem v smislu, da ne vključuje dialektoloških del in del iz zgodovinske slovnice in zgodovine jezika, je posebej našteta samo tista periodika, iz katere so bile upoštevane določene razprave slovenskih avtorjev: Acta analytica, Obdobja, Linguistica (vse FF v Ljubljani), Znanstvena revija (PF v Mariboru), Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU in University of Kansas in Lawrence), Razprave (SAZU); v zvezi z razpravami tujih slovenistov in slavistov pa so omenjane še revije kot California Slavic Studies, Canadian Slavonic Papers, International Journal of Slavic Linguistics and Poetics, Papers in Slovene Studies, Slovene Studies, Studies in Slavic and General Linguistics, Slavic and East European Journal, SOAS Working Papers in Linguistics and Phonetics, Die Welt der Slaven, Züricher germanistische Studien, Archiv für slavische Philologie, Revue des études slaves. Svojevrsten paradoks pa je, da se v nasprotju z omenjeno »skopo« uvodno bibliografsko predstavitvijo (References) že omenjani in v tej krovni bibliografiji izpuščeni slovenski jezikoslovci pojavljajo oz. upoštevajo v navajani literaturi pri posameznih prispevkih – to je lahko vzvratna potrditev, da avtorji prispevkov le ne morejo brez njih; tako je npr. v okviru članka A. Derganc kot vir navajan tudi T. Logar, pri S. M. Dickeyju so kot vir upoštevani tudi A. Bajec, M. Merše in O. S. Plotnikova, v prispevku M. L. Greenberga sta kot vir večkrat navajana T. Logar in J. Rigler, D. F. Reindl navaja tudi F. Metelka.

Tovrstna predstavitev in izbor seveda nimata prav veliko povezave z najrelevantnejšo jezikoslovno literaturo o slovenščini, zato je ta številka lahko samo ena izmed tistih, ki so in še bodo objavljale članke o različnih jeziko(slo)vnih pojavih v slovenščini.

2 Z izhodiščnim namenom predstavitve tipološkosti slovenščine je poudarek tudi na »protistavnem in parametrizacijskem obravnavanju izbranih tem« (LK, 17. 11. 2003), pogosto tudi s pomočjo t. i. pripisnega načina oz. glosiranja zgledov.

2.1 Aleksandra Derganc (Ljubljana) – Dvojina v slovenščini (The dual in Slovenian), 165–181. Članek predstavlja dvojino v okviru razmerja sistem : raba – z upoštevanjem socialno-funkcijskih zvrsti se skuša predstaviti dejanska raba dvojine v slovenščini v smislu *Roke me bolijo* nasproti *Saj imam vendar samo dve roki*, *Obul si je nogavice in čevlje*, *vendar sta obe nogavici strgani*; *Kupil je dve knjige*, *Koliko so stale te dve knjige*, *Včeraj sva šle v kino*, *Z materjo smo šle*; še razmerja rabe besed tipa *starši* : *starša* : *starš* ipd.

2.2 Stephen M. Dickey (Lawrence, Kansas) – Glagolski vid v slovenščini (Verbal aspect in Slovene), 182–207. Prispevek je pregled in komentar vidskosti v slovenskem jezikoslovju – pregledno so predstavljeni vidski pari oz. nasprotja in vidski pomen v povedih. Kot pogostejša posebnost je komentirano npr. izražanje ponavljajočega dogodka z dovršnikom v primerih kot

Domačnost, kakršno človek najde le na starih družinskih portretih. Opozorjeno je tudi na neaktualni zgodovinski sedanjik tipa *Potem vstanem in stopim v kuhinjo*. Združevanje oblikoslovno- in skladenjskopomenskega vidika je izraženo v primerih kot *Obljubim*/*Obljubljam, da bom izpolnjeval zakone*. Poleg del M. Merše in A. Bajca bi bilo s sladenjskobesedotvornega vidika obravnave vidskosti v smislu upoštevanja celotnega SSKJ-jevskega gradiva koristno vključiti tudi razpravo Glagolske sestavljenke – njihova skladenjska podstava in vezljivostne lastnosti (Z normativnim slovensko-nemškim vidikom) A. Vidovič Muha, SR XLI/1 (1993), 161–192.

2.3 Marija Golden (Ljubljana) – Stava in plezanje naslonk v slovenščini (Clitic placement and clitik climbing in Slovenian), 208–233. Ob sicer zelo povednih zgledih, ki silijo k nadaljnjemu razmišljanju, se pojavi načelni pomislek, ali je v obravnavi oz. komentarju naslonskega niza v slovenščini korektno povsem zaobiti slovensko jezikoslovno literaturo. Sicer pa, kot že rečeno, je vredno razmisliti ob uvrstitvi zvez tipa *ucvreti jo* v poved s t. i. stavčno matrico, npr. *Janez* jo_{Acc} je_{Aux} *ucvrl po bližnjici* (209). Tipične prerazvrstitve naslonk izražajo primeri *Jaz sem*$_{\text{Aux1}}$ mu_{Dat} jo_{Acc} *učil, On* mu_{Dat} jo_{Acc} je_{Aux2} *dal, On* se_{Refl} je_{Gen} je_{Aux2} *rešil* (211). *Politiki so vedno* [$_{\text{AP}}$*lačni* [$_{\text{NP}}$*slave*]] : *Politiki so*$_{\text{Aux}}$ je_{Gen} *vedno* [$_{\text{AP}}$*lačni*[$_{\text{NP}}$Ø]] (210); preureditve naslonk potrjujejo ureditveno težnjo v naslonske nize, npr. *Janez*$_1$ ***se je*** *naveličal* [Ø$_1$ *hvaliti* ***ji ga***] > *Janez* ***se ji ga je*** *naveličal hvaliti, Janez* ***me***$_1$ ***je*** *silil* [Ø$_1$ *poneveriti* ***ga***] > *Janez* ***me ga je*** *silil poneveriti*. Opozorjeno je tudi na /pre/razvrstitev naslonskega niza v zloženi povedi z dvema matričnima stavkoma, npr. *Jaz* ***sem***$_{\text{Aux}}$ ***ji***$_{\text{Dat}}$ ***ga***$_{\text{Acc}}$ *omenil včeraj* in *Janez* [***ji ga je*** *omenil*] *danes* (218); in še *Janez* ***se*** *ji je obljubil opravičiti* (226) : *Janez* ***ga*** *je želel utegniti rešiti sam* (227).

2.4 Marc L. Greenberg (Lawrence, Kansas) – Prozodija slovenske besede tipološko (Word prosody in Slovene from a typological perspective), 234–251. Avtor je s svojimi deli v slovenskem jezikoslovju dobro poznan. Obravnavana problematika v prispevku je vključena tudi v njegovi monografiji Zgodovinsko glasoslovje slovenskega jezika (Maribor: Aristej, 2002, 215 str.). Še posebej velja opozoriti na predstavljene ključne novosti, ki so oblikovale prozodične sisteme slovenščine.

2.5 Jadranka Gvozdanović (Mannheim) – Inherentni razvoji in razvoji v stiku, zlasti s keltščino (Slovene from a typological perspective: inherent and contact-induced developments, with particular attention to Celtic), 252–265. Prispevek je predvsem informativno-predstavitven – avtorica opozori na posamezne slovenske pojave, ki bi po njenem sklepanju izhajali iz jezikovnih stikov s Kelti.

2.6 Gašper Ilc in Milena Milojević Sheppard (Ljubljana) – Glagolski premik v slovenščini: primerjalna perspektiva (Verb movement in Slovenian: a comparative perspective), 266–286. Avtorja obravnavata glagolske premike v jedro hierarhično višje funkcijske zveze na podlagi tvorbene slovnice N. Chomskega. V slovenščini so tovrstni premiki obravnavani tudi v okviru nikalnosti in modalnosti, npr. *Jurij ne bere stripov* nasproti **Jurij ne bere stripe* (272), **Marija ne je torte in pije soka* (272) nasproti *Marija ne uživa*/*pokuša torte in soka*; *Janez verjetno*$_{\text{Mod}}$ *pogosto*$_{\text{Asp}}$ *obiskuje Meto* nasproti *Janez pogosto*$_{\text{Asp}}$ [$_{\text{VP}}$*obiskuje verjetno*] *Meto* (280).

2.7 Donald F. Reindl (Bloomington, Indiana) – Zaznamovanost kot merilo nemškega vpliva na sestavniškost slovenskih sklopno tvorjenih številnikov (Markedness as a criterion for establishing German influence in Slovene compound number constituency), 287–299. Prispevek primerjalno z drugimi južnoslovanskimi jeziki za slovenščino sklepa, da je zaporedje sestavin v sklopno tvorjenih številnikih prevzeto iz nemščine, npr. *enaindvajset* (slov.) : *einundzwanzig* (nem.) : *dvadeset* (*i*) *jedan* (hrv.); sledijo preglednice za druge slovanske jezike.

2.8 Irena Sawicka (Toruń) – Slovensko glasovje v slovanskem kontekstu (Slovene phonetics in the Slavic context), 300–305. Z glasoslovnega vidika je pregledno-primerjalno predstavljen položaj slovenščine med slovanskimi jeziki – slovensko glasovje kot del južno-zahodnega tipa z določenimi drugimi primesmi.

2.9 Zuzanna Topolińska (Skopje) – Načini, kako se stavki slovnično prilagajajo: slovenščina med južno in zahodnoslovanskimi jeziki (Means for grammatical accommodation of finite clauses: Slovenian between South and West Slavic), 306–322. V besedilni oz. nadpovedni skladnji je kot osnovna enota obravnave stavek. V t. i. načinih prilagajanja stavkov slovničnemu/skladenjskemu sobesedilu so (tudi stilno) obravnavani tudi nekateri tipičnejši vezniki in členki, npr. *ki*/*kateri*, *da*, *naj* ipd.

Že kratki komentirani povzetki izražajo, da bi prispevke po ključu neke pomembnostne razvrstitve lahko razdelili vsaj na informativno predstavitvene, npr. prispevke S. M. Dickeyja o glagolskem vidu v slovenščini, J. Gvozdanović o razvojnih vplivih keltščine na slovenščino, D. F. Reindla o nemškem vplivu na sestavniškost slovenskih sklopnih številnikov, in na problemsko razpravljalne prispevke o dvojini A. Derganc, o naslonkah oz. naslonskih nizih v slovenščini M. Golden, o slovenski prozodiji M. L. Greenberga in o slovenskih stavkih v sobesedilih Z. Topolińske.

In na koncu – ne morem si kaj, da se kljub zavedanju o nujnosti usposobiti se za strokovno pisanje tudi v vsaj enem tujem jeziku ne bi vprašala, ali bo slovenskim jezikoslovcem v prihodnje uspevalo objavljati v tujih revijah razprave tudi v slovenščini? Končno pa smo /ali: naj bi bili/ kot del slovanskega jezikoslovja jezikovno dostopni vsaj vsem tujim slovenistom in slavistom, zato bi možnost objavljanja v slovenščini lahko presegala že sedanje mednarodne večjezične publikacije – mogoče tudi tako, da bi ta številka sicer tuje revije, vendar v celoti posvečena slovenščini, ponudila celotne prispevke (ne samo izvlečkov) slovenskih avtorjev tudi v slovenščini, torej dvojezično.

Andreja Žele
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša v Ljubljani